

Hranice trestní odpovědnosti

Milana Hrušáková*, Eva Žatecká**

Kriminalita dětí a mládeže je celospolečenským problémem, který v rámci vývoje naší společnosti postupně mírně narůstá. V reakci na tlak médií, jež nás poslední dobou (patrně z nedostatku jiných drastických témat) neustále informují o kriminalitě mládeže a zejména dětí pod 15 let, se však tento celosvětový fenomén jeví nutno řešit radikálně a bezodkladně. Často tak můžeme být svědky unáhlených politických prohlášení, jež navrhují řadu koncepcí, bez patričního rozvážení a prodiskutování s odborníky. Již delší dobu se tak rovněž řeší otázka snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.¹ Řeč statistik však hovoří jinak; kriminalita dětí a mládeže se v současné době vrací

do procentuálního poměru z celkového počtu pachatelů jako tomu bylo před rokem 1990.²

Je tedy nutné snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti? V odpověď na tuto otázku jsme se pokusily nastínit situaci, která panuje v platném právním řádu a shrnout nejčastější názory na danou problematiku a dále ji srovnat se zahraničními právními úpravami trestní odpovědnosti mládeže.

Osoby, které nedosáhly určitého, zákonem stanoveného věku, nemohou být trestně odpovědné. Při stanovení této věkové hranice se zejména vychází z teze, že v určitém věku již jedinec dosáhl náležitosti stupně způsobilosti rozpoznávací a určovací. Osoba, jež ne-

* JUDr. Milana Hrušáková, doktorandka Katedry trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

** Mgr. Eva Žatecká, doktorandka Katedry trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

¹ Po uveřejnění zprávy o vraždě 81 leté důchodkyně, kdy pěti spolupachatelům nebylo v době vraždy ještě 15 let, si 91 % respondentů ankety Lidových novin přálo snížit hranici trestní odpovědnosti, 2 % byly proti a 7 % bylo pro diferenciaci hranice trestní odpovědnosti v závislosti na závažnosti spáchaného činu. Lidové noviny ze dne 3. 9. 2004.

² MAREŠOVÁ, A.: K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. Kriminalistika, 4/2000.

dosáhla tohoto věku bývá stavěna na roveň osobám nepřičetným pro duševní poruchu.³

Do 19. století se s dětskými pachateli zacházelo v podstatě stejně jako s dospělými. Až teprve od 19. století se začalo díky několika osvícencům, pohlížet na děti odlišně; nejenom že tyto nedosahují tělesných parametrů dospělých, ale zejména nejsou na stejné mravní a rozumové úrovni vyspělosti jako dospělí. Tento pokrokový přístup naznačil počátek trestní odpovědnosti mládeže odlišně od dospělých pachatelů, kdy vývoj pokračoval přes stanovení hranice trestní odpovědnosti a zavedení rozdílů v zacházení s mladistvými delikventy, až po vytvoření speciálního soudnictví pro mladistvé, které je u nás opět zavedeno od 1. 1. 2004.⁴

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM) přinesl mnoho změn. Tento nový zákon rozvedl ust. § 11 tr. zákona a zavedl do našeho právního řádu kategorii dětí (0–15 let) a kategorii mladistvých (15–18 let). Kategorie dětí není trestně odpovědná, trestní odpovědnost mladistvého nastupuje až v den následující po dni jeho 15. narozenin.

Zákon sice zakotvuje hranici trestní odpovědnosti dosažením věku 15 let, avšak ani poté nevzniká trestní odpovědnost v plném rozsahu jako u pachatelů dospělých, tj. starších 18 let. Dle § 5 odst. 1 ZSM se jedná o *relativní hranici trestní odpovědnosti*, kdy zákon stanoví, že mladistvý starší 15 let, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. V případě pochybností o rozumové a mravní vyspělosti jedince mezi 15 a 18 rokem věku, jenž spáchal čin, který by jinak byl trestným činem (proviněním), je možno na základě znaleckého posudku z oboru psychiatrie, dospět k závěru, že trestní odpovědnost tohoto jedince dána není. V tomto případě lze proti němu užít pouze postupů a opatření uplatňovaných u dětí mladších 15 let a řízení vést dle občanského soudního řádu (o.s.ř.).

Díky tomuto zákonu můžeme rozeznat **tři časová období** týkající se trestní odpovědnosti:

1. období úplné trestní neodpovědnosti – v tomto období není člověk trestně odpovědný za své protiprávní činy, a to až do dne svých 15. narozenin, včetně tohoto dne.
2. období relativní trestní odpovědnosti – kdy se trestní odpovědnost posuzuje z hlediska jeho ro-

zumové a mravní vyspělosti, zda si byl jedinec vědom toho, co činí.

3. období plné neboli absolutní trestní odpovědnosti – od 18. roku věku, kdy je člověk trestně odpovědný za své chování. Ovšem i z této absolutní odpovědnosti, která nastává okamžikem, pro něž soukromé právo používá pojem zletilost, tedy dosažením 18ti let se může člověk vyvinut. K tomuto vyvinutí může dojít jen v několika málo případech, a to když pachatel spáchá trestný čin v důsledku duševní choroby, nebo pokud je jeho věk blízký věku mladistvých, může být soudem posuzován mírněji.⁶

V souvislosti s tímto roztříděním trestní odpovědnosti je důležité upozornit i na to, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje ještě kategorii dětí starších 12 let ovšem mladších 15 let. V případě, že dítě mezi dvanáctým a patnáctým rokem spáchá čin jinak trestný, za který by jinak bylo možné uložit výjimečný trest, je mu obligatorně uloženo opatření ochranné výchovy.

Hranici trestní odpovědnosti rovněž zakotvuje i trestní zákon, a to v § 11, v souvislosti s tímto ustanovením je i ustanovení § 89 ZSM, kdy se před dosažením věku 15 let děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo a jimi spáchané protiprávní činy nemohou být trestně postižitelné, a to ani pokud naplňují veškeré znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu.

Dolní věková hranice trestní odpovědnosti dětí pro podání návrhu státního zástupce dle § 90 odst. 1 ZSM a pro uložení některého opatření dle § 93 odst. 1 ZSM výše uvedeného není nijak specifikována. Dle vývojové psychologie bychom měli zachovat proporcí mezi povahou spáchaného trestného činu a reakcí společnosti na tento čin. Je třeba vždy důkladně posoudit, zda dítě mohlo pochopit důsledky svého jednání a jeho škodlivost pro společnost. Někteří odborníci spojují tuto odpovědnost s počátkem povinné školní docházky, tedy s věkem kolem 6–7 let. Vždy však musíme vzít v úvahu spáchaný trestný čin a předchozí život dítěte, abychom mohli jednoznačně určit, zda dítě je či není trestně odpovědné. Proto může být počátek hranice této odpovědnosti posunut výrazně výše.⁷

V poslední době se objevují stále častěji návrhy na snížení hranice trestní odpovědnosti z 15 na 14 let.⁸ U veřejnosti byl médií vzbuzen dojem, že je třeba tuto situaci řešit bezodkladně a hlavně rázným způsobem.

³ SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti, Nakladatelství Orac, 2003 (str. 251).

⁴ V 30. letech 20. století platil v Československu zák. č. 48/1931 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží, jež byl prováděn vládním nařízením č. 159/1931 Sb. z. a n.

⁵ ŠÁMAL, VÁLKOVÁ, SOTOLÁŘ, HRUŠÁKOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, C. H. Beck 2004 (str. 41).

⁶ Tamtéž, str. 40–50.

⁷ VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A.: Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue, 7/2004, str. 197–203.

⁸ NĚMEC, J.: Právní rádce 10/2004; a mnoho dalších, včetně Ministra spravedlnosti Pavla Němce v několika mediálních projevech.

I když je kriminalita dětí závažným problémem, neměly by tak podstatné změny probíhat velmi rychle. I zvyšování kriminality není náhlé, ale děje se tak pozvolna, díky společenskému vývoji.⁹ Pověštinou rovněž bývá poukazováno na zahraniční státy, v nichž je hranice trestní odpovědnosti stanovena pod 15 let – např. Anglie a Wales 10 let,

Holandsko a Kanada 12 let, Francie 13 let, Německo, Rakousko, Itálie 14 let. V navrhovaném novém trestněprávním kodexu, je však zatím stále doporučováno věkovou hranici 15 let zachovat.¹⁰ Je ale snížení hranice trestní odpovědnosti opravdu nutné, je to řešení celospolečenského problému? Je nutné si uvědomit i procesní stránku věci. V každém soudním řízení je třeba, aby účastník byl procesně způsobilý k tomuto řízení. U mladistvých a dětí je tento nedostatek řešen formou nutně obhajoby. Ovšem musíme si uvědomit i to, že ne vždy půjde jen o konzultace, ale může se stát – a to zejména u dětí – že místo konzultací se bude jednat o instrukce a dítě se místo subjektu řízení stane jeho objektem.¹¹

V následující části shrnujeme nejčastější argumenty pro a proti snížení hranice trestní odpovědnosti, včetně promítnutí případné změny a jejích důsledků do našeho právního řádu.

ARGUMENTY PRO SNÍŽENÍ:

Děti ve věku 12 až 15 let jsou mnohem vyspělejší než v roce 1961, kdy začal platit trestní zákon a jeho ustanovení § 11 stanovující hranici trestní odpovědnosti na 15 let. Existují i dlouhodobá antropometrická měření, která ukazují, že nejenom tělesný vývoj, ale i psychický vývoj je u mladší generace rychlejší (časnější).¹² Statistiky dokazují, že počet pachatelů mladších 15 let narůstá a velmi často jsou tyto děti zneužívány k trestné činnosti rodiči. Pro tyto děti je neefektivnější včasná a komplexní pomoc včetně možnosti udělit přiměřený trest. Děti si mnohem více uvědomují, co je a není správné. Jejich rozpoznávací schopnosti jsou také mnohem lepší než tomu bylo např. u stejně starých dětí před deseti, dvaceti lety. Někdy je vidina toho, že za svůj čin neponesou žádný následek, motivací k páčání dalších a mnohem závažnějších trestných činů.¹³

Všeobecně je tedy dokázáno, že děti dnešní generace jsou mnohem vyspělejší než jejich rodiče či prarodiče; trochu paradoxní pak je fakt, že původní zákon

č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží spolu s prováděcím nařízením 159/1931 Sb. z. a n., stanovil v § 1 hranici trestní odpovědnosti u tzv. „nedospělých“ na 14 let. V třicátých letech minulého století se tak předpokládalo, že dítě ve věku čtrnácti let je už dostatečně rozumově a mravně vyspělé, aby dokázalo zhodnotit předem důsledky svého jednání. Naše „vyspělé“ děti by si tedy měly mnohem lépe uvědomovat protiprávnost svého jednání a je otázkou, zda by tedy věková hranice, neměla být snížena ještě i pod 14 let.

Pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti hovoří i skutečnost, že neexistuje zařízení, kam by bylo možno umístit dítě, jež spáchalo čin, který je jinak trestným činem, přičemž z diagnostického ústavu mohou tyto děti bez problému utéct. Možná by v našem případě stačilo zřídit patriční zařízení na ochranu dětí, ze kterých nebude možné volně utéct a kde budou delikventní děti rozděleny do různých kategorií dle spáchaných činů. Je třeba, aby ovšem zákon stanovil, za jakých podmínek mohou být tyto osoby umístěny do příslušného zařízení, a dále stanovil nutná opatření, pokud by se děti protivily zákonu a porušovaly jej. Je to však dostačující řešení?

Nesmíme samozřejmě zapomenout ani na speciálně vyškolené odborné pracovníky, kteří budou s dětmi v zařízeních pracovat. Budou se spolupodílet na jejich výchově a právě proto by měli mít vhodnou přípravu. Problematika umístění ve výchovných zařízeních se však týká i mladistvých delikventů, které je možno zařadit opět pouze do diagnostického ústavu (odkud mohou bez problému utéct) anebo pak do vazební věznice, o které je všeobecně známo, že není vhodným výchovným prostředím a její použití je doporučováno jen v krajním případě, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak.¹⁴

Argument, že je třeba snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti pro to, že pro dítě mladší patnácti let a dopouštějící se závažné kriminální činnosti, nemáme vhodné zařízení, je argumentem velmi zavádějícím. Vybudování ústavu pro takové děti by bylo třeba i v případě snížení hranice trestní odpovědnosti, nebo si snad myslíme, že dítě bude vykonávat trest ve věznici jako dospělí pachatelé?

Velmi časté jsou i hlasy, které volají po snížení věkové hranice trestní odpovědnosti z důvodu, že se mylně domnívají, že kriminalita mládeže stoupá.¹⁵ Tyto argumenty však nejsou založeny na seriózních zdrojích, bývají zpravidla ovlivněny současnou mediální

⁹ KUČERA, P., RICHTER, M.: Koncepčnost řešení dětské kriminality. *Trestní právo* 12/2004, str. 2–3.

¹⁰ <http://juristic.zcu.cz/download/rekodifikace/trest/duvod.doc>.

¹¹ KUČERA, P., RICHTER, M.: Koncepčnost řešení dětské kriminality. *Trestní právo* 12/2004, str. 2–3.

¹² BARTÁK, K.: Souhlasím se snížením věku pro trestní odpovědnost. *Hradecké noviny* 11/2002, str. 26.

¹³ Dále např. NĚMEC, J.: *Právní rádce* 10/2004; internet: Český politický cirkus: Zavřít ale kam?

¹⁴ I pravidlo 13-1. Pekingských pravidel uvádí, že: „vyšetřovací vazby se má používat pouze jako nejzastšího prostředku a po nejkratší možnou dobu.“

¹⁵ Např. NOVOTNÝ Z.: *Zavřeme děti?*, Webové stránky Z. Novotného, (ODS) a RŮŽIČKA, J.: *FOTO – HALÓ NOVINY* – internet.

kampaní, neboť statistiky hovoří jinak.¹⁶ Celkový poměr trestných činů spáchaných mladistvými pachateli ve srovnání s trestnými činy, které páchají dospělí pachatelé, se snižuje. Otázkou do diskuze však zůstává, zda se způsoby páchaní trestných činů nemění vlivem televize a jejích programů, někdy pro mládež dost nevhodných.

Dalším obvyklým argumentem pro snížení věkové hranice pak bývá i konstatování, že ve většině okolních zemí je věková hranice trestní odpovědnosti stanovena na věk obvykle nižší (viz tabulka), a to na základě dlouhodobějších zkušeností, ke kterým zahraniční zákonodárci dospěli po odborných diskuzích odborníků z praxe i teoretiků zabývajících se kriminalitou mládeže.

Pro snížení věkové hranice se nejčastěji vyslovují terénní policisté, vězeňští pracovníci, pracovníci výchovných a diagnostických ústavů, někteří státní zástupci a soudci, psychiatři, psychologové a učitelé. Dalo by se říci, že pro snížení hranice trestní odpovědnosti jsou převážně lidé pracující s delikventní mládeží nebo s jejími oběťmi.¹⁷

Věková hranice trestní odpovědnosti v různých státech¹⁸

Název státu	VĚK
Albánie	14
Belgie	16 (18) //
Bělorusko	14 (16) ++
Bosna a Hercegovina	14
Bulharsko	14
Česká republika	15
Dánsko	15
Estonsko	14 (16) ++
Finsko	15
Francie	13
Chorvatsko	14
Itálie	14
Japonsko	14 --
Kanada	12
Kypr	12
Litva	14 (16) ++
Lotyšsko	14 (16) ++
Maďarsko	14
Makedonie	14

Malta	9 (14)
Moldávie	14 (16) ++
Nizozemí	12
Norsko	15
Polsko	16 (17)
Portugalsko	16
Rakousko	14
Rumunsko	14 (16) /
Rusko	14 (16) ++
Řecko	13
Severní Irsko	7
Slovensko	15
Slovinsko	14
Spolková republika Německo	14
Španělsko	16
Švédsko	15
Švýcarsko	7 (15) *
Turecko	11
Ukrajina	14 (16) ++
Velká Británie (Anglie, Wales)	10
Velká Británie (Skotsko)	8 (16) **

Poznámky k tabulce:

* Ve Švýcarsku je výrazně uplatňován sociálně-opatrovnícký model. Proti dítěti ve věku od 7 do 15 let lze vést řízení pouze prostřednictvím právních zástupců mládeže. Hranice trestní odpovědnosti stanovená sedmým rokem dítěte je tak velmi relativní, neboť dítěti je možno uložit nejpřísnější trest – trest odnětí svobody až po dosažení 15 let. Až po dovršení 15 let je možné vést řízení trestní před soudními orgány pro mládež.

** Ve Skotsku lze stíhat děti ve věku 8–16 let jen výjimečně – na zvláštní povolení.

/ V Rumunsku je relativní počátek trestní odpovědnosti. U pachatelů 14–16 ti letých soudce posuzuje sociální zralost pachatelů, zda jsou již odpovědní za své jednání.

// V Belgii lze stíhat mladistvé mezi 16–18 rokem pouze pro dopravní delikty.

++ V nástupnických státech bývalého Sovětského Svazu lze stíhat osoby od 14 let jen pro spáchaní nejzávažnějších trestných činů (vražda, loupež, znásilnění.)

-- Před nedávnem došlo ke snížení trestní odpovědnosti v Japonsku ze 16 let na 14.

ARGUMENTY PROTI SNÍŽENÍ:

Patrně nejčastějším argumentem proti bývá tzv. „komplikovanost“ snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, neboť se tato změna promítne do mnoha

¹⁶ MAREŠOVÁ, A.: K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. Kriminalistika, 4/2000.

¹⁷ MAREŠOVÁ, A.: K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. Kriminalistika, 4/2000.

¹⁸ Zdroje: ZOUBKOVÁ, I.: Kontrola kriminality mládeže. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002, str. 106. NĚMEC, J.: Právní rádcé 10/2004. LORTIE, S., POLANSKI, M., SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Sv. 59, 2000.

právních oblastí¹⁹. Je třeba si uvědomit, že dosažení věkové hranice 15 let je spojováno nejenom se vznikem trestní odpovědnosti, ale – zřejmě i jako reakce na hranici trestní odpovědnosti – s tímto věkem počítá velmi mnoho dalších právních předpisů jak v oblasti práva veřejného, tak i soukromého.

Tradičně je vznik trestní odpovědnosti navazován na dokončení povinné školní docházky a s tím spojený vznik pracovněprávní způsobilosti. Stěží lze uvažovat o tom, že bychom snad kvůli snížení hranice trestní odpovědnosti začali uvažovat o zkrácení povinné školní docházky, nehledě na problémy spojené s otázkou vzniku pracovněprávní způsobilosti. Jak bude čtrnáctiletý odsouzený pachatel hradit škodu, kterou svou trestnou činností způsobil, když mu právo neumožňuje získat legální zdroj příjmů.

Do jisté míry spíše technickou otázkou, která je řešitelná, byť asi s řadou nyní nečekaných problémů, je otázka průkazu totožnosti, tj. občanských průkazů. Nebo snad budeme trestně stíhat jedince, o němž nemáme ani základní údaje, vyplývající z jeho průkazu totožnosti?

Není možné „dětem“ přidat pouze povinnosti bez patřičných práv. Řada právních institutů má přímou souvislost s věkovou hranicí trestní odpovědnosti, neboť v případě, kdy je jedinec natolik mentálně vyspělý, aby rozvážil své delikventní chování, je i natolik mentálně vyspělý, aby mohl sám konat některé právní úkony a v přiměřené míře mu tedy vzniká i způsobilost k právním úkonům. Ustanovení § 9 občanského zákoníku je velmi obecné, tady problém nevzniká. V posledních letech však řada právních předpisů výslovně vymezuje způsobilost nezletilého k právním úkonům a zcela v souladu s tradicí tuto způsobilost váže na dosažení patnácti let. Jen namátkou lze uvést zák.č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých dalších zákonů. V řadě ustanovení tohoto zákona je zdůrazňováno právo dítěte staršího patnácti let rozhodovat o změně jména nebo příjmení. Budeme novelizovat zákon o matrikách nebo nám nebude vadit, že dítě je sice trestně odpovědné, ale nemá právo rozhodnout (resp. dát výslovný souhlas) o změně svého jména?

Ač to na první pohled možná není úplně patrné, snížení hranice trestní odpovědnosti by tak znamenalo změnu mnoha zákonů a výrazný zásah do celého našeho právního řádu. Takovouto výraznou změnu však není možné provést „ze dne na den“.

Samostatný problém tvoří otázka pohlavního zneužívání. Připustíme-li snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let, zřejmě nám nezbyde nic jiného, než snížit tuto věkovou hranici i v tomto případě. Že se

snížením věkové hranice trestní odpovědnosti souvisí problematika snížení věkové hranice, od kdy je možné legálně sexuálně žít, si uvědomuje mnoho našich zákonodárců, ale i široká veřejnost. Než však sáhlo lze řešit otázku snížení či zvýšení věkové hranice pro pohlavní styk, zda děti již jsou dostatečně vyspělé apod., je třeba se na tento problém podívat spíše z hlediska jejich ochrany. Máme na mysli především pohlavní zneužívání dětí dospělými pedofily, kterým by se snížením věkové hranice mohlo rozšířit spektrum jejich „legálních“ obětí.²⁰

Argumentem proti snížení věkové hranice bývá i kritika našich výchovných zařízení pro děti a mládež (jak jsme již uvedly výše), způsobu organizace a práce těchto státních zařízení a také systém rozhodování o výchovném prostředí dítěte.²¹ V současnosti se rozvíjí debaty o zřízení speciálních zařízení pro „dětské nebezpečné delikventy“. Jejich zřízení však bývá kritizováno z důvodu jejich finanční nákladnosti s konstatováním, že tyto nebezpeční dětské delikventi obvykle reprezentují jen nepatrný zlomek delikventní mládeže.²² Na druhou stranu nelze než dát za pravdu i opačným hlasům, že za současné právní úpravy neexistuje v České republice zařízení, ze kterého by delikventní mládež nemohla naprosto volně uprchnout a faktem rovněž je skutečnost, že právě na útěku z diagnostických ústavů dochází k častému páchání trestné činnosti mladistvými. I při oprávněnosti kritiky současného stavu, tady však jde spíše o systémovou chybu, kterou snížení hranice trestní odpovědnosti samo o sobě nevyřeší.

Řada prospěšných prvků, jež by přispěly ke zlepšení problematiky delikventní mládeže však bohužel bývá limitována různými rozpočty a volnými finančními prostředky. Například personální obsazení a řádné fungování Probační a mediační služby, jež by se nově rovněž měla zásadním způsobem podílet na aplikaci zákona o trestním soudnictví nad mládeží a zejména jím uložených opatřeních, je dlouhodobě opomíjena. V současné době má Probační a mediační služba pouhých 238 zaměstnanců, kteří jen s největšími obtížemi mohou plnit veškeré úkoly, které by tato velmi prospěšná instituce plnit měla. Přesto již v šesti městech České republiky (např. Praha, Znojmo, Svitavy) začínají fungovat, dle vzoru jež se osvědčil ve Velké Británii, speciální multidisciplinární týmy pro práci s mladistvými delikventy.

Proti snížení hranice trestní odpovědnosti se nejčastěji vyslovují právníci pracující ve výzkumné a vzdělávací sféře, někteří sociální pracovníci z různých humanitních státních a nestátních organizací a určitá skupina státních zástupců a soudců. Do této skupiny

¹⁹ Např. BARTÁK, K.: Souhlasím se snížením věku pro trestní odpovědnost. Hradecké noviny 11/2002, str. 26.

²⁰ Srovnej články Mladá fronta DNES a Lidové noviny ze dne 14. 9. 2004.

²¹ Např. FILIP, V.: Proti posunu trestní odpovědnosti směrem dolů zásadně jsem, rubrika: poslanecká aréna, vyšlo 12. 10. 2004 a KROFTOVÁ, A., MATOUŠEK, O.: Mládež a delikvence, Praha 1998.

²² VÁLKOVÁ, H.: Odpovědnost za mládež – zajištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže, Trestněprávní revue 12/2004.

patří i valná část právníků prosazujících princip restorativní justice.²³ Je třeba si uvědomit, co snížením hranice trestní odpovědnosti chceme dosáhnout. Především „potrestání“ dítěte, které mnohdy ani netušilo, že se dopouští trestného činu (např. počítačová kriminalita) nebo zamezení jeho další kriminální kariéry?

PRAMENY NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Rovněž *Úmluva o právech dítěte*, ve svém čl. 40 odst. 3, hovoří o minimální věkové hranici trestní odpovědnosti, nicméně nestanoví jak a na kolik let ji určit.²⁴

Odstavec třetí čl. 40 úmluvy vyzývá státy k vypracování zákonů a zákonných procedur, ke zřízení orgánů a institucí určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznané vinnými z porušení trestního práva. Velký důraz je kladen na stanovení nejnižší věkové hranice, před jejímž dosažením je dítě považováno za nezpůsobilé porušit trestní právo, tedy je trestně neodpovědné, a na možnost přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi, a to bez užití klasických soudních procedur.

Jako samozřejmé musíme brát dodržování lidských práv a právních záruk. Ve čtvrtém odstavci je státům ukládáno vytvořit různé záruky – mezi nimi např. pečovatelskou službu, pravidla o poradenství a dozoru, konzultativní služby, zkušební lhůty, náhradní péči, programy vzdělání a zacházení s dětmi s přihlédnutím k jejich poměrům a spáchanému deliktu.

V každém případě bychom neměli zapomínat, že stanovení počátku trestní odpovědnosti musí respektovat konkrétní emoční, mentální a intelektuální zralost dítěte.²⁵

Je naprosto nezbytné zvážit, zda osoba v daném věku, na základě svého individuálního poznání a pochopení, bude schopna přijmout odpovědnost za své delikventní jednání. Mnoho mezinárodních dokumentů se vyjadřuje k počátku trestní odpovědnosti, ale ne všechny konkrétně stanovují, jaký by tento počátek měl být. Kromě *Úmluvy o právech dítěte* to jsou i *Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží* (tzv. *Pekingská pravidla*, rezoluce OSN 40/33 z 29. 11. 1985). *Dále směrnice OSN pro pre-*

veni kriminality mládeže (tzv. *Rijádská pravidla*, rezoluce OSN 45/112 ze dne 14. 12. 1990) a *Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody* (VIII. Kongres OSN, Havana, rezoluce OSN 45/113 ze dne 14. 12. 1990). Tyto mezinárodní dokumenty byly Českou republikou přijaty jako určitý rámec celkové koncepce trestní politiky nad mládeží a od těchto by se mělo odvíjet řešení trestních věcí nad mladistvými u nás.²⁶

Nejnovějším klíčovým mezinárodním dokumentem, politicky závazným i pro Českou republiku, reagujícím na problematiku kriminality mládeže, je *doporučení rady Evropy*²⁷ z roku 2003 zabývající se delikvencí mládeže, zacházení s mladistvými delikventy a posláním soudnictví ve věcech mládeže.

Rovněž Základní zásady soudnictví nad mládeží formulované na 14. mezinárodním Kongresu soudců specializovaných na problematiku mládeže, SRN, 1994²⁸ mimo jiné stanoví, že působnost trestního soudnictví nad mládeží by měla zahrnovat věkovou kategorii mladistvých do 18 let jejich života, přičemž doporučuje rozšířit tento systém o mladé dospělé ve věkové kategorii 18 až 21 let. Dolní hranice trestní odpovědnosti by pak neměla klesnout pod 15 či 14 let. Pokud jde o nepodmíněné tresty odnětí svobody, mělo by se jejich ukládání týkat až pachatelů, kteří dovršili 16 let.

Řadu nových podnětných myšlenek a přístupů k problematice delikventní mládeže přinesl i 26. německý sjezd odborníků působících v oblasti soudnictví nad mládeží, pořádaný Německým sdružením pro soudy a soudní pomoc mládeži, který se konal v září roku 2004 v Lipsku.²⁹

Kromě výše uvedených zahraničních právních úprav byl hlavním zdrojem, z něhož vyšla koncepce našeho trestního soudnictví, zákon 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží spolu s *nařízením 159/1931 Sb. z. a n.*, které je provádělo. Tento zákon vytvořil samostatný systém trestní justice nad mládeží, a to v podmínkách justičně orientovaného modelu zacházení s delikventní mládeží. Počátek trestní odpovědnosti byl určen jako relativní a soud přihlížel k individualitě každého jedince, k jeho vývoji. Tento zákon měl věkovou hranici trestní odpovědnosti stanovenou na 14 let, ale díky relativní

²³ MAREŠOVÁ, A.: K problematice delikventní mládeže – hlubší pohled na statistické údaje. *Kriminalistika*, 4/2000.

²⁴ *Úmluva o právech dítěte*, 104/1991 Sb., Čl. 40 odst. 3 stanoví: „Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o vypracování zákonů a zákonných procedur, o zřízení orgánů a institucí zvlášť určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznané vinnými z porušení trestního práva a zejména o: a) stanovení nejnižší věkové hranice, před jejímž dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo; b) v případě potřeby přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi bez užití soudní procedury za předpokladu plného dodržování lidských práv a právních záruk.“

²⁵ *Úmluva* v čl. 1 rozumí dítětem každou lidskou bytost mladší 18 let, pokud nenabude zletilosti dříve dle příslušných zákonů daného státu.

²⁶ ZOUBKOVÁ, I.: *Kontrola kriminality mládeže*. Aleš Čeněk, Praha, 2002, str. 102–103.

²⁷ Rec (2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice.

²⁸ ZOUBKOVÁ, I.: *Kontrola kriminality mládeže*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2002.

²⁹ VÁLKOVÁ, H.: *Odpovědnost za mládež – zajištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže*, *Trestněprávní revue* 12/2004.

odpovědnosti nebyl každý jedinec starší 14 let trestně odpovědný. Zákon rozlišoval kategorii nedospělých (§ 1), tedy osob, které v době spáchání činu nedovršily čtrnáctý rok svého věku a kategorii mladistvých (§ 2), kteří v době spáchání činu dovršili čtrnáctý, ale nedokonalí osmnáctého roku věku. Mladiství byli, kromě odchylek uvedených v zákoně, trestně odpovědní podle trestních zákonů. Zákon však rovněž zakotvoval ochranu jedinců, kteří nedosáhli dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, kdy v § 2 stanovil, že mladiství není trestně odpovědný, nemohl-li pro značnou zaozobalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání. Vznikla-li odůvodněná pochybnost o úplném duševním nebo tělesném zdraví mladistvého nebo o jeho normálním vývoji, dal jej soud podle potřeby ohledat jedním nebo dvěma lékaři, odborníky v oboru duševních nemocí mládeže.

Zákon byl na velmi vysoké úrovni, o čemž svědčí řada institutů, ke kterým se nová právní úprava vrací, např. ochrana osobních údajů jedinců podezřelých ze spáchání provinění. Zákon z roku 1931 tak v § 60 upravoval neoprávněné uveřejnění, a to velmi přísně, kdy nechránil pouze identitu mladistvého, ale zakazoval kromě zveřejnění osobních údajů mladistvého a jeho podobizny rovněž zveřejnění informací o samotném trestném činu spáchaným osobou mladistvou.³⁰

Výhodou tohoto zákona byla i velká škála trestních sankcí a opatření. Neméně také skutečnost, že o trestně činnosti mládeže rozhodovaly specializované soudy. Srovnáme-li tento zákon s novým zákonem o soudnictví ve věcech mládeže doznáme, že se zákonodárce velmi inspiroval, jistě z důvodu, že zákon 48/1931 Sb. z. a n. byl ve své době velmi zdařilý a progresivní. Samostatnou právní úpravou se jím Československo dostalo mezi vyspělé evropské země³¹, ovšem to platilo jen do roku 1950, kdy byl tento zákon zrušen zákonem 86/1950 Sb., trestním zákonem. Od roku 1950 až do roku 2003, resp. 2004, neměla Česká republika samostatnou úpravu problematiky kriminality mládeže.

Česká republika nebyla v 30. letech 20. st. jediným státem s pokrokovou právní úpravou problematiky delikventní mládeže. Německo mělo již v roce 1923 a Rakousko v roce 1928 zákony o soudnictví ve věcech mládeže, které shodně vycházely ze zásady upřednost-

ňování výchovného působení a prevence před trestní represí, stanovovaly hranici trestní odpovědnosti na 14 let a diferencovaly trestní odpovědnost dle mentálního a mravního stupně vývoje jedince, přičemž kladly důraz na úzkou spolupráci justičních orgánů s institucemi sociální péče³².

Další předlohou pro novou právní úpravu problematiky trestního soudnictví ve věcech mládeže byl rovněž *kanadský zákon o mladistvých provinilcích*.

Kanadský zákon o mladistvých provinilcích se vztahuje na osoby starší dvanácti let a mladší osmnácti let. Před jeho přijetím v roce 1984 určoval Trestní zákoník minimální věk hranice trestní odpovědnosti dokonce na 7 let!³³ V souvislosti s přijetím nového zákona, který stanovil minimální hranici na 12 let, se v zemi rozvinula debata nad opětovným snížením spodní hranice trestní odpovědnosti. Hlavním důvodem pro stanovení věkové hranice na 12 let byla víra, že děti pod touto věkovou hranicí postrádají morální a duševní schopnosti, které by umožnily jejich trestní odpovědnost a účast v trestním řízení, a že pod touto věkovou hranicí by měly být ochráněny před tím, aby byly označeny za delikventy nebo pachatele trestných činů, neboť jejich porušení zákona by bylo lépe řešit s jejich rodiči, nebo ve vážnějších případech v řízení na ochranu dítěte.³⁴

Zatímco u nás se diskutuje o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti pouze o jeden rok, na 14 let, v Kanadě se nejčastěji objevují návrhy na snížení minimálního věku trestní odpovědnosti na deset let. V září roku 1993 byla kanadským ministrem spravedlnosti a generálním prokurátorem vydána studie o mladistvých provinilcích – *Pro bezpečnější obce: Násilné a opakované páchaní trestných činů mladistvými*.³⁵ Zde se diskutovalo o minimální věkové hranici trestní odpovědnosti a odůvodněno její stanovení na dvanáct let dítěte. Pro snížení hranice trestní odpovědnosti jsou ve studii uváděny například tyto argumenty, přičemž některé by mohly být aplikovány i v našem případě.³⁶

- Vyřazení dětí z trestního systému přispívá k nedostatku jejich respektu k zákonům.
- Děti by mohly obdržet podporu od systému soudnictví pro mladistvé, kterou jinak obdrží

³⁰ § 60 z. č. 48/1931 Sb. z. a n.: (1) Kdo uveřejní zprávu o trestném činu spáchaném osobou mladistvou nebo zprávu z trestního řízení proti mladistvému provinilci, uvede jeho jméno nebo jiné okolnosti, z nichž lze usuzovat na jeho osobu, nebo kdo uveřejní podobiznu mladistvého provinilce, budiž potrestán pro přečin peněžitým trestem od 100 Kč do 5.000 Kč nebo vězením od tří dnů do jednoho měsíce. (2) Čin není trestný, stalo-li se uveřejnění toliko k účelům trestního řízení nebo se svolením soudu nebo státního zastupitelství.

³¹ Zoubková, I.: *Kontrola kriminality mládeže*. Vydavatelství Aleš Čeněk, Praha 2002, str. 95–98.

³² Válková, H.: *Odpovědnost za mládež – zjištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže*, *Trestní revue* 12/2004.

³³ Lortie, S., Polanski, M., Sotolář, A., Válková, H.: *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Sv. 59, 2000 (str. 52–53).

³⁴ Lortie, S., Polanski, M., Sotolář, A., Válková, H.: *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*, Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, Sv. 59, 2000 (str. 52–53).

³⁵ „–“.

³⁶ „–“ (str. 54).

nemohou. V některých částech země jsou systémy na ochranu dětí přetíženy a jiným systémům chybí zařízení, která některé tyto děti potřebují (jako např. vazba s dohledem).

- Veřejnost by byla lépe chráněna před závažným protispolečenským chováním některých dětí, kdyby se na tyto děti vztahoval Zákon.

Pro zachování stávající věkové hranice dvanácti let bylo uváděno následující:

- Průzkum naznačuje, že mladší děti nechápou právní koncepty, například své právo dávat pokyny svému právníkovi.
- Někdy jsou děti odkázány do systému pro mladistvé, protože zařízení na ochranu dětí postrádají prostředky, aby se jim mohly věnovat. Tento problém by se mohl zhoršit, kdyby byl snížen minimální věk. Měli bychom posílit systémy na ochranu dětí, spíše než označovat chování dětí jako „trestné“.
- Zahrnutí dětí do systému soudnictví pro mladistvé by bylo nákladné, apod.

Z výše uvedeného je zřejmé, že v Kanadě dospěli na základě vědeckého zkoumání komise odborníků k závěru, že dítě ve věku 12 let je obvykle natolik mentálně vyvinuto, že je schopno rozeznat a ovládnout své protiprávní chování.

Kanadský zákon o mladistvých provinilcích, byl vhodnou a adekvátní inspirací pro naše zákonodárce, neboť on sám vznikl na základě dlouholetých zkušeností s touto problematikou. Již v roce 1908 byl v Kanadě přijat zákon zabývající se kriminalitou mládeže, a to *Zákon o mladistvých delikventech*. Tento zákon byl obrovským průlomem v přístupu ke kriminalitě mládeže, neboť před jeho přijetím vládl v Kanadě velmi přísný systém, který stavěl děti na roveň dospělým a trestal je za každé provinění velmi přísně, dokonce i trestem smrti. Zákon o mladistvých delikventech byl naopak založen na filosofickém přístupu, že stát může zasáhnout jako „hodný rodič“ v případech, kdy rodina není schopna zajistit potřeby svých potomků.³⁷ Zřizoval již speciální soudy pro mladistvé a zakotvoval princip, že s dítětem, ač spáchalo trestný čin, by se nemělo zacházet stejně jako s dospělým. Hranice trestní odpovědnosti byla v tomto zákoně stanovena na 7 let, avšak ani poté nebyla trestní odpovědnost jedince absolutní. Dítě po dovršení věku 14 let pak mohlo být postaveno namísto soudu pro mladistvé před běžný soud. Přesto však zmíněný zákon měl i řadu nedostatků a byl často kritizován. Kritika zákona, která zejména zahrnovala odlišné zacházení s mladistvými delikventy z různých

sociálních prostředí a příliš velké kompetence policie a jiných orgánů, vyústila ve zprávu Ministerstva spravedlnosti z roku 1965, jež odstartovala řadu diskuzí a postupné reformy. V roce 1982 tak byl schválen nový *zákon o mladistvých provinilcích*, který nabyt účinnosti v roce 1984. Zákon napravit řadu nedostatků, zejména posílil ochranu práv mladistvých pachatelů, zavedl ochranu osobních údajů mladistvého a zvýšil minimální věk pro trestní stíhání mladistvého na 12 let. I přes stále pokrokovější přístup byl zákon ještě několikrát novelizován. V průběhu let se začaly objevovat návrhy na další zlepšení stávajícího zákona o mladistvých provinilcích z roku 1984, a to zejména návrhy na zvýšení ochrany společnosti, větší prostor pro využití alternativ v řízení, rozšíření spektra trestných činů, za něž mohou být mladiství stíháni a větší zaměření na prevenci. Diskuze vyústila až v přijetí nového *zákona o mladistvých provinilcích v roce 1999*, který se stal částečně předlohou i pro naši právní úpravu.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází z těchto základních principů:

- „důsledného respektování doporučení vyplývajících ze závazných mezinárodních dokumentů upravujících problematiku delikventní mládeže (Úmluva OSN o právech dítěte z roku 1989 a doporučení Rady Evropy),
- posílení prvků restorativní justice a jejich důsledného promítnutí do zákonného znění,
- potlačení punitivních aspektů reakce společnosti na delikt dospívajícího ve prospěch protektivních,
- diferenciacie odpovědnosti dětí a mladistvých,
- odstupňovaného systému reakcí – postupů a opatření uplatňovaných vůči delikventní mládeži,
- neformální řízení,
- úzká spolupráce justičních orgánů s institucemi sociální péče a probační služby.“³⁸

Mezinárodní závazky ČR dále zavazují trestní právo k tomu, aby použilo jen ty prostředky, které jsou v zájmu dítěte a přiměřené jeho věku. Snížíme-li trestní odpovědnost, musíme si uvědomit, že je zapotřebí i přiměřených trestních opatření, která budou na dítě mladší 15 let pozitivně působit. Z opatření, která by dle klasických trestů byla možná, jich nalezneme v trestním zákoně jen pár. Vyloučen je trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest i zákaz činnosti.³⁹ Tyto tresty nemohou být využity v souvislosti se zákazem práce dětí, z důvodu finančního nezajištění dítěte (neboť ono samo nemůže získat finanční prostředky svou vlastní vůlí) a v neposlední řadě i kvůli svému

³⁷ „–“ (str. 35).

³⁸ VÁLKOVÁ, H.: Odpovědnost za mládež – zajištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue* 12/2004, str. 339–342.

³⁹ KUČERA, P., RICHTER, M.: Konceptnost řešení dětské kriminality. *Trestní právo* 12/2004, str. 2–3.

dalšímu rozvoji (trest zákazu činnosti by mohl uzavřít cestu k dalšímu vzdělání či získání práce). Další z variant je klasický trest odnětí svobody, jenž se nám nezdá pro děti a mladistvé pozitivně působícím.

Pokud se tedy jedná o možnost zacházení s mladistvým pachatelem bez užití soudních procedur, reforma trestního kodexu předpokládá při projednávání a rozhodování trestních věcí této věkové skupiny prioritní uplatnění alternativních způsobů řízení neboli odklonů. Tyto odklony jsou chápány jako procesní alternativy ke standardnímu trestnímu řízení. Trestní věc mladistvého bude možné vyřešit mnohem rychleji a navíc i často bez účasti u hlavního líčení, která může být pro některé jedince obzvlášť stresující.⁴⁰ Tyto alternativy zrychlují a usnadňují řízení a přispívají i k prevenci. Odklony jsou pověřeni pracovníci Probační a mediační služby, kteří zároveň dbají na to, aby bylo dodrženo právo mladistvého na spravedlivý proces. Obviněnému zůstává nárok pouze na projednání jeho věci ve standardním řízení, zatímco ostatní způsoby konečného vyřízení věci za využití odklonů mohou být upraveny pouze jako fakultativní alternativy.⁴¹ V souvislosti s těmito alternativními tresty je zapotřebí, aby se využívaly v co největší šíři a byly soudem uplatňovány. Probační a mediační služba by měla spolupracovat s organizacemi působícími v místě bydliště pachatele, a tak co nejefektivněji ovlivnit i jeho způsob života. Je zapotřebí spustit nejen probační programy pro dospělé, ale zejména se věnovat programům pro mladistvé a děti.⁴²

Obecně se pro stanovení hranice trestní odpovědnosti využívá tradice historických, sociálních a kulturních pro danou oblast. Díky těmto rozdílům existují státy, které mají tuto hranici podstatně nižší, než většina dalších států, anebo naopak je u některých států tato hranice vyšší. Existují dva modely přístupu k odpovědnosti. Jsou jimi model sociálně-opatrovnícký, kde je hranice trestní odpovědnosti stanovena níže a to z důvodu ochrany pachatele ze strany společnosti a model justiční, kde je naopak stanovena hranice trestní odpovědnosti výše, neboť tresty nebývají uzpůsobeny věku dítěte. Pro model sociálně-opatrovnícký je typická hranice trestní odpovědnosti nižší, než je tomu u modelu justičního. Počátek hranice trestní odpovědnosti bývá, jak jsme uvedli výše, stanovován v souvislosti se vznikem pracovněprávní způsobilosti. Otázka snížení hranice trestní odpovědnosti je v posledních

letech diskutována nejenom u nás; např. v Japonsku se díky tlaku veřejnosti nedávno snížila hranice této odpovědnosti z 16 let na 14.⁴³

Problematicke snížení věkové hranice trestní odpovědnosti je věnována i řada výzkumů, např. Institut pro výzkum veřejného mínění (IVVM) dospěl k těmto závěrům:⁴⁴

V roce 2000 byla veřejnost (dotazovali se 1036 respondentů) spíše pro snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. Necelá čtvrtina dotázaných se vyslovila proti snížení hranice. Tyto osoby byly povětšinou mladí lidé do 19 let, zatímco lidé starší se vyslovili pro snížení.⁴⁵

U otázky, z jakých důvodů by se měla hranice trestní odpovědnosti snížit, byly nejčastější odpovědi:

- vysoká dětská kriminalita
- potřeba odpovědnosti dětí za jejich činy
- generálně preventivní účinek trestů – odstrašení
- zneužívání beztrestnosti
- rychlejší dospívání

U osob, jež nesouhlasily se snížením této věkové hranice, byly nejčastější důvody tyto:

- děti si neuvědomují závažnost svého jednání
- odpovědnost za činy mají nést rodiče
- důslednější výchova
- děti nemají doplácet na chyby rodičů

Odborníci z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci při zvažování určení počátku hranice trestní odpovědnosti dospěli k těmto možnostem:

- „vedle dosažené dolní věkové hranice zakotvit požadavek dostatečné rozpoznávací a volní způsobilosti
- stanovit trestní odpovědnost od 14 let pro všechny trestné činy
- stanovit trestní odpovědnost od 14 let pro všechny trestné činy, přičemž by trestní odpovědnost výjimečně nemusela nastat u deliktů menší závažnosti
- v rozmezí 14 až 15 let zakotvit požadavek dostatečné rozumové a mravní vyspělosti, aby pachatel mohl rozpoznat škodlivost svého jednání

⁴⁰ Jindy je naopak využíváno stresujícího faktoru projednání věci před soudem, kdy ZSM počítá se skutečností, že pro dostatečné poučení a nápravu mladého provinilce stačí projednání před soudem, bez uložení dalších sankcí.

⁴¹ Aspi Publishing, JUDR. JOSEF KUNÁŠEK, advokát, Praha.

⁴² Bohužel do dnešního dne nebyl dosud schválen akreditační program Ministerstva spravedlnosti, přestože zákon č. 218/2003 Sb. je účinný již od 1.1.2004. Od června do září roku 2004 však již alespoň byla spuštěna tzv. Předběžní akreditace, do které se přihlásilo přibližně 50 poskytovatelů. V prosinci 2004 tak mohlo proběhnout dotační řízení, a některé programy by se tak mohly již pomalu, za mírněji stanovených podmínek podběhnout, aby se ukázalo jak se osvědčí v praxi.

⁴³ NĚMEC, J.: Právní rádice 10/2004.

⁴⁴ ZOUBKOVÁ, I.: Kontrola kriminality mládeže. Vydavatelství Aleš Čeněk, Praha 2002, str. 105–112.

⁴⁵ ZOUBKOVÁ, I.: Kontrola kriminality mládeže. str. 108–109.

a toto ovládat. Od 15 let absolutní trestní odpovědnost“.⁴⁶

Pokud bychom vzali v úvahu to, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže navázal na zákon z roku 1931, mělo by patrně dojít ke snížení věkové hranice, neboť trestní zákonodárství v tehdejší době stanovilo počátek hranice trestní odpovědnosti na 14 let.

MOTIVACE DELIKVENTNÍHO CHOVÁNÍ

Jedním z důvodů, proč mladiství páchají trestnou činnost, je představa, že můžou vzít právo do svých rukou. Objevují se u nich motivy, jakými je např. potrestání nepoctivce, odplata za dřívější špatné chování, případně msta. Ve věku mladistvých dochází i k nedůvěře v současný právní stav a jeho prostředky „napravování“. Z médií tuší, že případný soudní spor by trval léta a tak řeší svůj problém po svém. Objevuje se u nich i motiv „zhrzené lásky“⁴⁷. Láska se může během okamžiku změnit v nenávisť a může dojít k různým nařčením, např. z pohlavního zneužívání, sexuálního obtěžování. Častý je výskyt trestných činů spáchaných ve skupině. Jedná se o různé formy vandalismu. Tato skupinovitost je zásadní charakteristikou jednání mládeže. Jen výjimečně bychom našli samotného pachatele, který páchá trestné činy stejného druhu. Tyto skupiny ještě nemají hierarchii.

Specifickými vývojovými problémy dospívajících jsou dle výzkumů provedených pedopsychology Langmeierem a Krajčířovou „čtyři významné rozpory“, které mohou jejich jednání také výrazně ovlivňovat:

- „rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí“ se promítá do několika oblastí, např. v požadavcích nutnosti navštěvovat ještě školu a pociťovanou zralostí již pro pracovní aktivitu, spojenou

s osobností i ekonomickou nezávislostí; podobné problémy působí věkové a společenské důvody v oblasti sexuální.

- „rozpor mezi rolí a statusem“, kdy se od fyzicky „zralých“ osob očekává odpovědné postavení v roli „dospělého“, ale jejich status je relativně nízký, někdy jde dokonce až o „dětské“ postavení s vyžadovanou poslušností a vnější kontrolou apod.
- „rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace“, kdy starší jedinci se mnohdy i nechtěně stávají „strážci tradice“, což mladí jedinci odmítají jako určitou „překážku v pokroku“, generační konflikt je spíše odmítán poukazováním, jak na uvolnění patriarchální struktury rodiny, tak i na oslabení autoritativního principu ve výchově; akcentováno v této souvislosti je porozumění, tolerance a názorová pružnost.
- „rozpor mezi hodnotami rodiny a vnější společností“ ovlivňuje mnohdy velmi významně dospívajícího jedince, který je vázán na normy a hodnoty svých rodičů, na nichž je závislý, ale v diskuzích s přáteli a kamarády rodičovské figury kritizuje a mnohdy proti nim revoltuje; zvláště je tomu v případech, kdy rodiče prosazují své názory převážně jen mocí; dle názoru autorů by se rodiče zde měli snažit porozumět dospívajícím, podpořit je při hledání základních hodnot, adekvátních životních cílů a vytváření zralého sebezpečí.⁴⁸

Ze statistiky Probační a mediační služby (dále PMS) za první pololetí roku 2004 vyplývá, že počet případů řešených PMS u mládeže (tj. dětí a mladistvých) v souvislosti s aplikací zákona ZSM vzrostla, a to asi o 100 % ze 7 % z minulého roku na necelých 14 %.

Tabulka č. 2:⁴⁹ Celkový počet evidovaných případů – souhrn za ČR

Nové evidované případy PMS ČR	1.6.2002	%	1.6.2003	%	1.6.2004	%
Celkem evidováno	15048	100,0%	14179	100,0%	15072	100,0%
z toho TC mladistvých	1287	8,6%	1080	7,6%	2153	14,3%
z toho TC spojená s drogami	388	2,6%	480	3,2%	431	2,9%
z toho TC spojená s extremismem	41	0,3%	57	0,4%	54	0,4%

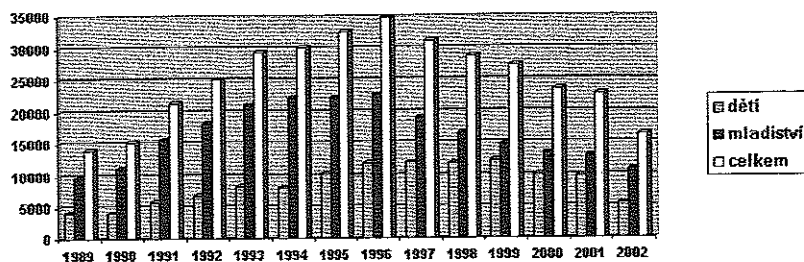
Z následujícího grafu č. 1 vyplývá, že kriminalita dětí a mladistvých se postupně snižuje. Největší vzestup byl v polovině 90. let a od té doby dochází k pomalému poklesu.

⁴⁶ Srov. ROZUM, F. a kol.: Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí, IKSP, Praha, 1996, s. 120.

⁴⁷ VEČERKA, K. a kol.: Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí. IKSP, Praha 2004, str. 58.

⁴⁸ Tamtéž, str. 37.

⁴⁹ Zdroj: www.justice.cz – stránky Probační a mediační služby.

Graf č. 1:⁵⁰ Kriminalita dětí a mladistvých

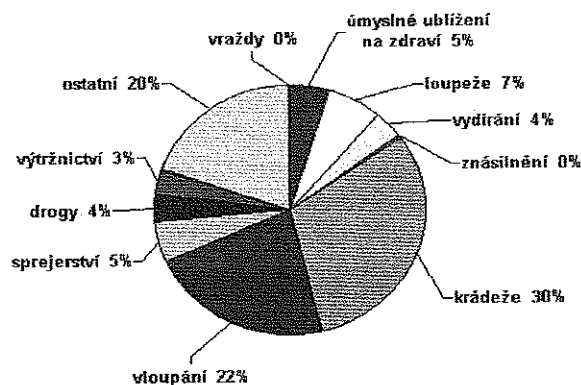
ZÁVĚREM

V našem článku jsme se pokusily shrnout různé názory a poznatky, na danou problematiku, jež je v současné době aktuální. Bohužel velmi často se stává, že náš zákonodárny sbor rozhoduje o důležitých otázkách bez patřičných odborných stanovisek, někdy až zbrkle, na základě tlaku médií, na což v konečném důsledku doplácíme všichni. Domníváme se, že otázka snížení věkové hranice trestní odpovědnosti si заслужuje pečlivé rozvážení. I když je kriminalita dětí závažným

problémem, neměly by se podstatné změny dít velmi rychle. Zvyšování trestné činnosti dětí a mladistvých se neděje náhle, ale pozvolna, se společenským vývojem. Velmi vhodné by bylo, kdyby se k tomuto problému nevyjadřovali odborníci jednotlivých odvětví samostatně, ale vytvořila by se komise (obdobně jako tomu bylo např. v Kanadě či v jiných státech) složená z odborníků ze všech různých odvětví – psychologie, psychiatrie, sociologie, práva apod. Pouze v komplexním pohledu na danou problematiku můžeme nejlépe rozhodnout co je či není správné.

Graf č. 2:⁵¹

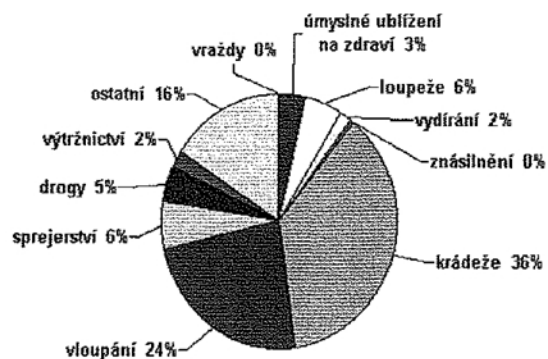
Struktura objasněných činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími 15 let v roce 2003

⁵⁰ Zdroj: Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí, IKSP, Praha 2003, str. 8.

⁵¹ VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A.: Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue, 7/2004, str. 197.

Graf č. 3:⁵²
Struktura objasněných trestných činů spáchaných mladistvými v roce 2003

⁵² VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A.: Čin jinak trestný a možné reakce na něj v systému soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue, 7/2004, str. 197.